

VĚDEŽ.

Časopis za mladost sploh,
pa tudi za odrašene proste ljudi.

I. tečaj.

3. Velkiserpana 1848.

5.

Sosébná ljubezen do staršev.

Revna vdova, ki je na Primorskim, ne deleč od Réke živéla, je iméla dva sina. Starji, Martin po iménu, je bil ribič, in je skerbel za ljubljeno mater, kar je le zamogel, ker je ves svoj zaslužek z njimi delil. Njegov mlajši brat Janez še ni bil tako velik in močán, de bi mu bil pri vsakim opravilu pomagati mogel; pa ljubezen do matere in pa želja, mater po bratovljim izgledu podpirati in jim življenje zljajšati, ste ga navdale s serénostjo, ktera jè njegovo moč presegla. Kakor pri drugih opravilih je tedej bratu tudi pri lovu rib pridno pomagal, ker je namreč ali čoln vladal, ali z njim težke mreže iz vodé vlekel, ali kaj družiga delal, kar je bilo zanj zares težkó.

En dan sta se bila deleč od suhiga po morji podala in mreže v vodó metala, de bi bila dosti rib nalovila in jih potlej prodala. Kar se zažene na enkrat strašán vihár in verže ne dolgo potém čoln s tako močjó na podvodno skalo, de se na več kosov razletí. Martin in Janez,

ki sta mislila, de bo zdej gotovo morje njihova mertvaška jama, se pa vender nekako na skali obderžita. Ali valovi, ki so bili visoki kot hiše, so se jima grozili, ju zdej zdej požreti. V té grozoviti okoljšini sta imela obedva brata le eno misel. — Mislila sta na ljubeznivo mater in zdelo se jima je, kakor de bi jih na brégu, kjer so ju od lova rib gredoča po navadi radi čakali, milo milo jokati in „pomagaj, pomagaj! kdor je živ.“ klicati slišala. Mislila sta tudi: Kdo bo revno mater živil, ako midva v vodi konc vza-meva?! —

Martinu zdej nekaj posebniga na misel pride. „Hitro mi daj svojo ruto!“ pravi k bratu, in zveže potem terdno svojo ruto z uno; se z njo krog pasa obéže in podá en vógel svojimu bratcu, kteriga je tudi neizrečeno rad imel; mu zapové, de se naj terdnó za ruto derží, in se nató v imenu božjim v morje spustí. Ker je znal Martin dobro plavati, je upal z bratom do brega, ki je bil precej blizo, srečno priplavati. Ali zavolj vedniga gibanja z rokami in z nogami in zavolj teže svojiga brata, kteriga je plava-joč za seboj vlekel, je že začel obnemagati. „Martin! ti si že oslabel; jez bi te utegnil še v globočino za seboj potegniti, in obedva bi se utopila. Ker je pa tvoje življenje za našo revno mater potrebníši od mojiga; bi ne bilo prav, ko bi jez pustil, de bi ti zavolj mene življenje, mati pa pomoč zgubili. Srečin ostani, ljubi brat! spomni mater včasi na njih Janeza, in povej jim, de sim umerl za — —“ zadnje besede ni

bil izrekel, zakaj solzé so ga bile polile. Spustil je ruto in že se je pogrezoval v globočino morjá. Martin pa plane za njim in ga privleče spod vodé. „Lepo te prosim, Martin! pusti me, reče fantič s slabim glasam; v imenu naše revne materé te prosim, pusti me, scer bova oba utonila!“ —

Žlahten boj je zdej med bratama postal. Pa Martinova moč je čedalje bolj slabéla; njegove trudne roké niso mogle več brata nad vodó deržati in že se pogrezujeta v globoko morje. Trije ribči, ki so bili ta nesrečna fanta z bréga zagledali, veslajo zdej, desiravno je morje se nekoliko nemirno, kar le morejo s svojimi čolni proti kraju nesreče. Pa predin še na mesto pridejo, zgineta fanta spred njih oči pod vodo. Zdej so na mestu in dregajo neprenehama z vesli in drógi (z dolgimi kóli) v morje; pa nič ne čutijo. Kar na enkrat zavpije eden zmed njih proti unima dvema: Pomagajta, pomagajta! za moj dróg nekaj derží. Naglo pristopita una. Ko dróg iz vodé privlečejo, vidijo, de se Martin čversto z obéma rokama za dróg, Janez pa krog Martinoviga života opasane rute derží; zakaj toplenik, kar mu v roke pride, še mertev ne izpustí. — Neutegama ju na suho spravijo.

Martin se je bil zavédel, predin so še na suho prišli. Janez pa leži, ko mertev. Ribči mu, kakor gre pri topleniku storiti, hitro oblačila razpnó, ga na suhe tla takó položé, de je glava vikše od živóta ležala, život do suhiga obrišejo, ga potem do obraza s svojimi plajši po-

krijejo, mu ude rahlo pregibujejo in počasi na stran in na trebuh obračajo, de voda iz njega iztêče *); pa vse zastonj. Zdej ga vsi trije počasi na roké vzamejo in ga v bližno lišico nesó, kjer so ga na postelji pod gorko odejo s so-gretim suknam po rokah, stegnih, po zdolnim delu trebuha proti persim, po podplatih pa s šet-mi ali kertačami žulili ali ribali in mu v usta pihali. — Že so mislili, de je za vselej ugas-nil — kar se začne gibati in — pogléda. Kak-šno veselje! Kmalo se zavé, poda starjimu bra-tu hvaležno desno rokó in s solzmi v očeh se kušneta.

Mati je bila še le med tém zvedila, kaj de se je zgodilo. Kakor je bila od konca sol-zé velike žalosti točila, takó so se ji potém, ko je od Martina vse natanjko zvedilá, solzé nepopisljiviga veselja po licih cedile in zapore-dama je dobra sina objémala in kušvala: — De bi pač vsi otroci svoje starše takó ljubili, ko sta Martin in Janez svojo revno mater!

J. Navratil.

Nekoliko od nekdanjih Turških vojsk v naših krajih.

Turki sami sebe pravovernike, vse dru-ge ljudi pa, ki niso té vére, kot oni (tedej tudi nas) nevernike imeuujejo in po svoji véri sovražijo. Njih kriva véra, s katero jih je v letu 611 po Kristusovim rojstvu kúpčije sit,

*) Vsi zdravniki terdijo, de je nevarno, toplenika na gla-vo postavljati, de se voda iz njega izlije.

pa prekanjen kupec po imenu Mohamed ali Mahomed začel slepariti, jih razun veliko drugih bedalij tudi uči, de je Bog že od nekdanj sklenil, kaj de se bo na svetu v tém ali unim času zgodilo in de se bo ravno takrat in takó zgodilo, kakor je namenjeno. Ta véra po tim takim — kakor Turki sodijo — tudi uči, de se nobenimu ni treba bati, v vojsko iti; zakaj — oní pravijo — če je človeku namenjeno v vojski umreti, bo v vojski umerl; če mu pa ní, bo gotovo živ ostal, dokler drugo smert storí, ktera mu je namenjena. — Nadalje Mahomedanska ali Turška véra uči, de, ako kdo izmed njih kteriga kristjana ali (po njihovim govorjenji) kteriga družiga nevernika v vojski ubije, si on pri Bogú soseben zaslužek zadobí, in de se bojo njegove v taki vojski dobljene rane na sódni dan takó svetile, kakor kersnice in takó dišale, kot nar žlahtnejí mazilo. — Umniši izmed njih so že previdili, de so to kvante in nič družiga; nekdanj pa so to vsi Turki terdno verovali. Ali se je potlej čuditi, de so se s kristjani tolikrat in takó radi vojskovali? —

V naše kraje só vsiga skup več kot 36 krat prirušili in scer od léta 1408 do 1493 9 krat pozneje pa še več, kot 27 krat. *)

Pervič in drugič, namreč v létih 1408 in 1431 so planili samó čez Metliko, ki je od Turške strani nar bliži krej cesarske ceste le-

*) Valv. XV. b. — str. 398.

žeče mesto, in so vse krog in po mestu izrópali, požgali, ljudi, ki niso hotli svoje vére zatajiti, ali ki so se v brambo postavili, s svojimi krivimi sablami posékali, neizrečeno veliko pa jih vjeli in na Turško v sužnost odpeljali. Možje, mladenči, žéne, deklice in nedolžni otročički — vse je moglo z njimi. Tako so delali vsako pot, kader so — ker jih je bilo ko listja in trave — naše premagali; tode so slovénski, to je krajnski, štajerski in koroški vojšaki tudi Turke večkrat kózjo molitvico učili, čeravno je bilo Turkov vselej nar menj desetkrat več kot naših.

(Dalje sledi.)

Pogovor učenika z učenci.

Duh. Gospod učenik! kakó pa je to? Včerej, ko je dež šel, in strašna sapa pihala, sim jez skozi okno vun gledal. Kar na enkrat padejo tri velike žabe iz zraka na tla in skorej našimu pastirju, ki je iz paše domú gnal, na glavo. —

Učenik. To ni nič noviga. Že dostikrat je žabe, gosence in druge živali, tudi pések, včasi tudi še precej debelo kamnje, šenico ali kako drugo žito dežilo — kar se tako zgodí: V nekterih krajih, kakor postavim pri Terstu in Réki in tudi na Krajskim pri Postojni in Ipavi proti Terstu je včasi taka sapa, de težke vozove zvráča in de se móra človek v kako jamo skriti ali pa se kteriga kamna ali dreyesa prijéti, de ga sapa po tléh ne valí. Če je pa sapa tako

močna, de težák voz in človeka prekucne; mende tudi lahko nekoliko žáb, ki pri dežji, sosebno po veliki susi rade iz svojih lukinj lézejo, seboj kviško vzame, po zraku semtertje nese in včasi deleč v drug kraj zanese, kjer doli popadajo, kader sapá ponéha. Po ravno taki poti pridejo v zrak in popadajo iz njega tudi gosence, pések in druge reči.

Petelin. Ali rés ne gré v Egiptu nikdar dež?

U. Prav v Egiptu rés ne; zató pa po neskončni božji modrosti v tako imenovanih Etiopskih gorah vsakó léto navadno po dyakrat in scer po štirdesét dni dežuje, čeravno ne brez prenéhanja, pa večidel vsak dan nekoliko. Dež se s hribov v réko Nil steka (to je ravno tista réka, katero je bil Mozes v kri spreobernal). Ta réka potlej od téga dežja takó naráse, de se po célim polji razlije. Včasi menj, včasi dle časa po deželi leži; potém zopet počasi odtéče. Zemlja, trava in déli drugih reči, ktére je dež s hribov seboj v Nil prinesel, pa ko blato na polji, to je na njivah, travnikih in pa vertih ostane. To blato je strašno dober gnój in polje potlej takó rodovitno storí, de je kej.

P. Ali je polje v Egiptu takó ravnó, de se zamóre Nil po célim razlití?

U. Kjer ní tako ravnó, pa Egipcáni pripravne vodotoke ali kanale naredé, de takó voda celo pólje polije in pognoji. Ravno takó tudi v nekterih krajih Azije dežuje, ki je nar večí del svetá.

Tkavc. Ali res tudi pri nas vselej 40 dni dežuje, če je na svetiga Medarda dan deževno?

U. Ta je pa ena, de jih je več. Če se je pa včasih priménilo, je mende hud veter štiridesetdanski dež ali prav za prav oblake iz Afrike, v kateri Egipt leží, ali iz Azije k nam zagnal. — Iz vsiga téga, kar ste do zdej od megle, oblakov in dežja slišali, mislim; de ste previdili, kako módro vender Bog vse naredí. Molite in častite ga spodobno! — Bližno pot se bomo od nekaj družiga pogovarjali, kar gotovo vem, de bi tudi radi vedili.

Veséla novica.

Od vikšiga vojvoda po imenu Radecki, ki je že 80 lét star, pa vender še našo armado na Laškim zoper puntarske Lahe sérčno vódi, in kateriga vojšaki ko očeta ljubijo, je prišel 28. dan pretečéniga mészca v Ljubljano ta veséli, dva dni poprej pisani razglas:

*Hrabrost (serčnost) naše armade je kralja Korlna Alberta *) v tridanski vojski pri Kustoci premagala; armadi sovražnika, ki se umika, sledimo za petámi.*

„Bog živi cesarja!“

Mi pa se pristavimo: Bog živi tudi naše serčne vojšake in njih serčniga vodja!

*) Tako je imé sardinskemu kralju, ki Laham zoper cesarja Ferdinanda pomaga, ker bi rad sam njih kralj bil.